NORGES UTENRIKSPOLITISKE STILLING[1]

Af Torolf Elster

Et lite land.

Det er min opgave å forsöke å gi en vurdering av noen av de faktorer som bestemmer Norges utenrikspolitiske stilling, og jeg må derfor avholde meg fra å komme inn på fremtidens problemer — som naturligvis er de mest interessante.

En kan si at norsk utenrikspolitikks historie etter krigen på sett og vis er historien om en illusjons langsomme död — illusjonen om handlefrihet.

Det er enkelte ting vi kanskje har vondt for å forstå i Norge. Vi kan ikke begripe at ikke en hel verden stanser opp i taus ærbödighet når vi gir vår mening til kjenne. Er vi ikke Ibsens og Amundsens og Sonja Henies land?

Her ligger vi et höyt dannet land og strever som best vi kan, og så hoper det seg opp vanskeligheter for oss på grunn av „den store verden" — en innskrenket omverden som ikke vil innrette seg slik som den burde.

Det gir naturligvis en tilfredsstillelse å refse en tåpelig og umoralsk verden, men det kan også være bra å huske på at hva det direkte gjelder, er ting som mat, klær og maskiner. Og la oss på denne bakgrunnen tenke over hva som er Norges utgangspunkt i samkvemmet med resten av verden — og i forsökene på et internasjonalt samarbeid.

Norge er et av de minste land. Det fins i verden 17 byer som har like mange eller flere innbyggere enn hele vårt land.

Det er det tynnest befolkete av alle land i Europa, og vårt folk sliter med de vanskeligste naturforhold. Sier vi, at en tyvendedel av landet kan dyrkes, tar vi hardt i, og det er heller sparsomt med mineralrikdommer. Störstedelen av vårt jordbruk vil aldri kunne lönne seg, og i våre fiskerier er det ikke noe rimelig forhold mellom slitet og det som det kaster av seg.

Norge må importere ikke så langt fra halvparten av de varer vi forbruker, og vi eksporterer en tredjedel av de varer vi produserer. Og likevel betyr ikke dette mer enn 1 prosent av verdens utenrikshandel.

Norge spiller ikke större rolle i verdensökonomien enn en enkelt liten kommune i vårt land. Men i et demokratisk samfunn har hver eneste liten administrativ enhet mulighet for likevel å gjöre seg gjeldende. Ikke så i verdenshusholdningen med dens krig på kniven, her teller de store uforholdsmessig meget mer enn de små.

Så lite betyr vi.

---

[1] Foredrag på „Nordisk möde på Magleaas Folkehöjskole" 14. sept.

Grunnlaget for norsk utenrikspolitikk.

Samtidig er forholdet at av alle land i verden — kanskje unntatt Israel — er Norge det som er mest avhengig av ökonomisk samkvem med utlandet. Stenges vi av, blir det barkebrödsår.

Likevel er det ikke mange folk som har en höyere levestandard. Vi kan si det slik, at det kommer av at vi med noen enkelte næringsgrener har kastet oss rett inn i verdensökonomien og på den måten skaffet oss de varer, som er nödvendige for, at vi skal leve.

Det dreier seg ikke om mange grener, og hvis de skulle svikte ville vår ökonomiske stilling bli fortvilet. Vi har ingenting å falle tilbake på.

Det har overhodet ingen mening å snakke om norske politiske problemer uten alltid å ha for øye hvor avhengige vi er av verdensökonomien. Vi vil svært gjerne være en fri, suveren nasjon, men vår ökonomiske skjebne er vi ikke herre over. Vi er det *mest,* når vi er mest klar over hvor avhengige vi er.

Vi hadde vårt store ökonomiske gjennombrudd litt ute i dette århundre, da Norge for alvor ble en industristat og en moderne sjöfartsnasjon. Men i dag er vi truet av en krise, en alvorlig krise, nesten en eksistenskrise. Den har rammet hele Vest-Europa, men truer oss verre enn de fleste andre land, fordi vi har vanskeligst for å leve av egen jord.

Det er i og for seg lett å se hva krisen kommer av. I de siste tiårene har industriproduksjonen i verden gjort et nytt veldig hopp fremover — i retning av billig masseproduksjon. Denne nye industrielle revolusjon har först funnet sted i de Forente Stater, men andre store land vil fölge etter. Det er landenes störrelse som har gjort denne utviklingen mulig — de store hjemmemarkedene, de store befolkningssentrene. Det synes ganske håplöst for oss å ta opp konkurransen med disse kjempeindustriene.

Vi produserer for smått og for dyrt, og det er ikke lett å se hva vi skal gjöre med det — ganske spesielt i Norge som med sin spredte befolkning og ganske unge industri har særlig store produktivitetsproblemer.

Hvordan vi enn bærer oss ad, kommer vi ikke fri av vår avhengighet av utlandet. Men ennu er forholdet det, at norsk utenrikspolitisk tenkning ikke tilstrekkelig regner med denne avgjörende realitet.

Peer Gynts land.

Det politiske liv i Norge har som alle vet vært kjent for å ha sine spesielle særtrekk. Vi kan si det er innslagene av en livlig radikalisme og en voldsom nasjonal selvhevdelse. Norsk samfunnsliv har ikke minst vært ualminnelig sterkt preget av pasifisme og antimilitarisme.

Norsk arbeiderbevegelse har utmerket seg ved en for Vest-Europa uvanlig aggressiv kampholdning. Den har været gjennomsyrt av en sterk og doktrinær revolusjonær ideologi, og dens holdning til Sovjetunionen har vært avgjort positiv — stort sett til inn i etterkrigstiden.

Og i dag — i dag er det de som synes at Norge holder på å bli et enfant terrible på en annen og helt motsatt måte.

Fremdeles med sterk ideologisk understrekning er det nå offisiell norsk oppfatning — ikke minst hevdet av arbeiderbevegelsen — at bare en forsert opprustning kan trygge de oppgaver som norsk demokrati og norsk arbeiderbevegelse går inn for. Og dette gjennom et forbund med makter som arbeiderbevegelsen en gang har stemplet som imperialistiske rövere.

Gang på gang har det arbeiderstyrte Norge fått særlig ros fra Washington for sin iver — sin villighet til å legge landet i ruiner for frihetens sak.

Hva kommer denne karakterforvandlingen av?

Er det bare det at Norge alltid har vært de store frasers nasjon? Er det okkupasjonstidens erfaringer? Eller er det enkle handelspolitiske motiver, en eller annen form for ökonomisk tvang som skjuler seg bak ideelle vendinger? Er det det antikommunistiske hysteriet som har nådd til Norge — eller er det resultatet av en saklig, nöktern vurdering av situasjonen?

Jeg tror vi kan si — som når det gjelder de fleste mer kompliserte menneskelige forhold — at alle tenkelige årsaker hver er en liten del av sannheten. I virkeligheten er de reelle, underliggende motiver i internasjonal politikk uhyre meget mer kompliserte enn vi ofte tenker oss, og ofte temmelig forskjellige fra de argumenter som kommer frem i den politiske debatt.

Ingen utenrikspolitikk.

Det er en gang sagt at Norges utenrikspolitikk har bestått i ikke å ha noen utenrikspolitikk. I hvert fall er det riktig at vi i utenrikspolitikken tidligere sjelden forsökte å være videre peer gyntske. Vi sökte tvertimot å unngå en hver form for engasjement i verdenspolitikken.

Vi har ganske visst også tidligere spilt en storpolitisk rolle — sist under Napoleonskrigene — men da var det danskene som laget utenrikspolitikk for oss.

Så lenge vi har hatt en selvstendig utenrikspolitikk, opp til siste krig, har vi konsekvent fulgt den nöytralitetslinjen som fikk sitt klareste uttrykk da Norge midt i tredveårene, sammen med andre europeiske småstater, bröt med Folkeforbundets da nokså mishandlete grunntanke.

Norge har ligget oppe i et avsides hjörne av Europa, og verdenspolitikkens stormer sendte bare få, mindre byger opp til vårt land. Gjennom 130 år slapp vi krig.

Det skapte en fölelse av at det var en naturlov at vi skulle være uberört av de maktpolitiske brytningene — bare vi holdt oss stille. Den 9de april viste altså at vi tok feil.

Svenskene fulgte den samme linjen, og det viste seg at de *ikke* tok feil. Ingen av delene var noen tilfeldighet, — som de to land ligger der side om side, er deres stilling i verdenspolitikken avgjörende forskjellig. *Norge* med en veldig kyst mot verdenshavene, med en svær handelsflåte på alle hav, ute av stand til å klare oss på egne resurser, for fattige til å ha et tilnærmelsesvis effektivt forsvar.

Men det var ikke disse kjensgjerninger som var utgangspunktet, da det för siste krig begynte en diskusjon om vår nöytralitetspolitikk — det var tvertimot overveielser av ideologisk, eller ideell, natur. Det var spörsmålet: har vi ikke

plikt til å engasjere oss i motstanden mot den nazistiske ekspansjonen? Altså: Internasjonal solidaritet kontra nasjonal egeninteresse?

Debatten ble tilspisset under den finsk-russiske vinterkrigen, og mer innviklet. Det var jo ikke ganske de samme gruppene som gikk inn for den aktivistiske linjen i forhold til Tyskland og i forhold til Russland.

Den norske arbeiderregjeringen holdt imidlertid fast ved nöytralitetslinjen, og den avgjörende motiveringen var vel omtrent denne:

Uansett hvor sterkt sympatiene kan være hos den ene part i den verdenskrig som nu trekker opp, må en utenriksledelse ha som sin politik å hindre at landet blir trukket inn i krigen hvis det i det hele er mulig. Den har ikke fått noe mandat av det norske folk til å engasjere det i en ödeleggende krig for noen slags mellomfolkelige idealer, hvor vesentlige de enn kan være. Og det fins ingen holdepunkter for den tro at det norske folk er villig til å risikere alt i en krig mot nazismen eller kommunismen.

Jeg tror vi må si at det var et sterkt og et logisk standpunkt, selv om det i dag virker som fra en svunnen tid.

Så ble vi altså likevel trukket inn i krigen. Ikke fordi noen var det minste interessert i vår ideologiske holdning, men fordi partene hadde bruk for vårt territorium. Etter det vi nå vet, var det nærmest et tilfelle at det ble tyskerne og ikke vestmaktene som kom först.

Orientering mot vest.

Som det vil være kjent var det nordmennene som vant krigen mot Hitler. Ikke helt alene ganske visst, men hva skulle de andre gjort uten oss?

Etter krigen har vi så hatt en betydelig mer *affektiv* holdning til internasjonal politikk. Men samtidig blir det gjerne sagt at vi er blitt så meget mer *realistiske*. Vi har lært — den gamle nöytralitetspolitikken förer ikke frem. Vi er nödt til å ta på oss internasjonale forpliktelser, og vi må bygge opp et forsvar som er så sterkt som vår ökonomi kan bære.

Det som i alle fall faller i öynene, er at det etter krigen har funnet sted viktige endringer i vår utenrikspolitiske stilling.

Den ökonomiske krisen som har rammet hele Vest-Europa, har skapt særlig alvorlige problemer for oss. Fra å ligge i utkanten av stormaktspolitikken er vi kommet midt i frontlinjen mellom Öst og Vest. Krigsalliansen har samtidig fört til forskyvning vestover i vår politiske orientering, kanskje aller mest typisk når det gjelder norsk arbeiderbevegelse.

En kunne nok i vårt folk også spore en noe sterkere fornemmelse av internasjonale sammenhenger og deres betydning. Men det betyr ikke at det derfor ble skapt större utenrikspolitisk *klarhet*. Kanskje tvertimot — fordi vi nå var blitt så idealistiske. Det er nemlig en misforståelse at dette i seg selv er noe fremskritt.

Norge — brobyggeren.

Det var slut med nöytralitetspolitikken, det ble gjort klart. Men — med nöytralitetspolitikk forsto en fremdeles bare nöytralitet i forholdet til Tyskland. Det er i det hele forunderlig hvor lenge en etter 1945 fortsatte å snakke og tenke som om problemene i internasjonal politikk först og fremst var et spörsmål om en tysk aggressjon.

Det var ellers også slutt på vår nöytralitet i den forstand at vi var villige til å ta på oss de forpliktelser som vårt medlemsskap i de Forente Nasjoner la på oss. Men vi hadde neppe noen fölelse av at det ville bli særlig tunge forpliktelser.

Derimot — det eneste spörsmål som det lå noen realitet i, ble ikke tatt opp til overveielse: Hva om det skulle bli en alvorlig konflikt mellom de seirende stormaktene innbyrdes?

Som vanlig i internasjonal politikk hadde vi lært oss hvordan vi skulle forholde oss overfor en situasjon som var forbi og aldri ville komme igjen. Stilt overfor dagens og morgendagens virkelighet var vi like uvisse som för.

I årene etter krigen var altså norsk utenrikspolitikk fremdeles bygget på et nöytralitetsdogme, men denne gangen var det ideelt begrunnet. Vi skulle holde oss utenfor maktgrupperingene i de Forente Nasjoner, for på den måten kunne det være mulig for oss å bygge bro eller dempe friksjonene.

Denne holdningen gikk ganske dypt i det norske folk. Den var også naturlig nok. Det hadde vært noen tunge krigsår, en orket ikke å tenke seg at uroen var mer enn forbigående etterdönninger etter den krig som hadde vært. Men dette önsket om å få ro, förte altså ikke som för til at vi holdt oss stille. Vi kastet oss tvertimot langt ut i internasjonal politikk. Vi kom til å före en mer utpreget ideelt motivert utenrikspolitikk enn de fleste andre land, det så vi f. eks. i politikken overfor Franco.

I de förste år etter krigen kom også Norge — ofte i selskap med India — til å bli stående i en særstilling i de Forente Nasjoner gjennom våre forsök på å „bygge bro". Det kunne ofte vekke litt irritasjon i London og Washington, og fikk en betinget anerkjennelse i Moskva. Det ga oss en tilfredsstillelse å föle at vi var uavhengige. Hvor uavhengige vi *virkelig* var, skulle senere komme til å vise seg.

Omslaget.

Men helt til sommeren 1948 var dette offisiell norsk utenrikspolitikk. Så kom omslaget, hva skyldtes det?

Det er her en enkeltstående begivenhet som trer tydelig frem. Kuppet i Tsjekkoslovakia. Fremdeles spiller det en meget stor rolle i norsk utenrikspolitisk debatt, som motivering for den kursendring som da ble foretatt.

I og for seg er dette nokså underlig. Det som skjedde var en helt logisk konsekvens av den östeuropeiske politikk som Sovjetunionen hadde fört helt siden 1943, og som hadde fått vestmaktenes stilltiende godkjennelse. Det var ikke ventet at det skulle skje så raskt og på den måten, men jeg vil tro at de fleste

av Vestens statsmenn hadde innrettet seg på at resultatet ville bli som det ble, för eller senere. De likte det ikke, men det endret ikke vesentlig på situasjonen.

Men kuppet i Tsjekkoslovakia virket så sterkt i Norge fordi vi hadde illusjoner når det gjaldt russisk utenrikspolitikk i höyere grad enn de fleste andre vestlige land.

Det kom også andre ting som gjorde at hendelsene i Tsjekkoslovakia virket sterkere. Det var det russiske presset på Finnland om en gjensidig stöttepakt. Og det var frem for alt ryktene påsken 1948 om russiske planer overfor Finnmark. Det skapte panikk og aktiviserte noe eiendommelig i norsk politikk etter krigen, det vi kaller *niende april-komplekset:* Vi skal ikke en gang til la oss ta på sengen!

Samtidig hadde det også skjedd en annen ting. Vi var gjennom Marshallplanen trukket fastere inn i et vestlig samarbeid, og russernes avvisende holdning til planen hadde fört noe mer permanent inn i skillet tvers gjennom Europa. Våre ökonomiske vanskeligheter begynte også å avklares, og vi hadde fått en tydelig fölelse av hvor avhengige vi var av amerikansk good will.

Men det som virkelig hadde skjedd, var imidlertid ikke noen enkeltbegivenhet. Det var selve dette at den internasjonale situasjon var blitt skjerpet, og uten at vi helt var klar over det, var Norge i höy grad en uadskillelig del av et storpolitisk mönster. Et spill av krefter, som ikke alltid var merkbart, grep inn, tvang oss — ikke til å våkne, men i hvert fall til å gå i sövne. Som jo er den vanlige bevegelsesform i internasjonal politikk.

Ideologisk utenrikspolitikk.

En utenrikspolitisk kurs formes av et kreftenes parallellogram av internasjonale og innenlandske krefter, uten at den noen gang avgjöres på et bevisst, intellektuelt plan. Den utenrikspolitiske tenkning er ikke preget av rasjonalisme, men av rasjonaliseringer.

Ikke desto mindre gjör vi oss skyldig i en alvorlig feil, om vi ikke ser at det er karakteristisk for dagens situasjon at ideelle eller ideologiske motiver spiller en större rolle i internasjonal politikk enn tidligere. Hvilket som sagt slett ikke uten videre skal tas som et fremskritt. *Det* kan vi bare vurdere på grunnlag av virkningene.

Det er i hvert fall en villfarelse å bringe moralske vurderinger inn i internasjonal politikk. Moral er et begrep som går på individer, det kan ikke anvendes på sosiale foreteelser, og minst av alt på nasjoner.

Det er i det hele tatt en egen form for magisk tenkning som söker årsakene til krig eller internasjonale kriser hos bestemte individer eller bestemte samfunn. Det lar seg ikke gjöre å trekke en enkelt lösrevet faktor ut av hele systemet av virkninger og motvirkninger. Den eneste vurderingsmåte i internasjonal politikk som kan hjelpe oss til å handle rett, er den som konsentrere seg om å avdekke årsaker og virkninger, og som ikke spör om godt eller ondt.

Det er imidlertid påfallende hvordan okkupasjonstidens opplevelser i Norge har innfört et moralsk element i vår utenrikspolitikk som ikke var der för krigen, og som ikke i samme grad er til stede f. eks. i britisk politikk.

Tenkningen i godt og ondt gjör oss bare hjelpelöse — midt i alle våre önsker om å skape den beste av alle verdener. Det hjelper ikke lite å fordömme kommunismen som å fordömme et brukket ben eller en verkefinger. Eller — hvis vi ser på kommunismen som en farlig epidemi — da må vi vite at pest bare kan bekjempes ved lidenskapslös omtanke.

Med moralsk forargelse mister vi lett evnen til fri, uavhengig tenkning. Dermed også evnen til å löse de problemene som må löses hvis vi skal unngå krig.

Men nettopp disse feil har vi tydelig sett gå igjen i diskusjonen om hvilken part som har skylden for den kolde krigen. Det er en meningslös problemstilling. Det vi alltid har å gjöre med er prinsippet aksjon — reaksjon, det er et system av trekk og mottrekk.

Det er etter min mening neppe noe håp om en snarlig slutt på den kolde krigen — hvilken politikk vi enn förer. Det eneste vi kan se frem til, er en slags *stabilisering,* bygget på en klar erkjennelse av at verden er delt i to maktgrupper.

Det er også tydelig at russerne faktisk er interessert nettopp i en slik permanent oppdeling, mens vestmaktene kvier seg for å gå med på det, fordi det vil bety at de dermed godkjenner at en stor del av menneskeheten skal tvinges til å leve under en styreform som ikke svarer til de samfunnsprinsipper som Vesten önsker å gjöre universelle.

Det er dette som er det karakteristiske og paradoksale ved verdenssituasjonen, at det er Vesten som förer en ideologisk aksjon, og de kommunistiske land som förer en gammeldags, tradisjonel nasjonal interessepolitikk.

To ting tror jeg er nokså åpenbare: At russerne for lengst har avskrevet alle drömmer om en verdensrevolusjon, og at russerne ikke önsker en krig om verdensherredömmet. I et ensrettet regime som det russiske vil grensene mellom en defensiv og en aggressiv utenrikspolitikk ganske visst lett bli flytende, men det hindrer ikke at russisk utenrikspolitikk i sitt grunnlag er defensiv.

Kampen mot nazismen reiste ingen kompliserte problemer. Den var det siste alvorlige blaff av en barbarisk fortid i våre egne vesterlandske samfund, og den kunne overvinnes ved fysisk og moralsk motstand som jaget fortiden tilbake i dens grav.

Men konflikten mellom Östens kommunisme og Vestens demokrati er derimot en konflikt mellom to mektige adskilte verdener som lever side om side i dag og vil fortsette å gjöre det.

I overskuelig tid har de to verdener neppe noen mulighet for å komme på talefot. Men Östens verden kan heller ikke tilintetgjöres. Den kan ikke tvinges. Den kan ikke en gang i lengden holdes nede i avmakt. Tvertimot, i en krig mellom Öst og Vest vil vår verden för eller senere bukke under. Vi kan kanskje beseire barbariet med våpen — for bare å oppdage at vi selv i mellomtiden er blitt barbarer.

Vår eneste chanse er å stelle oss så fornuftig at vi gjör det mulig for de to verdener å leve side om side, i et stadig spenningsforhold, men uten at det förer til en verdensomspennende krig.

Atlanterhavspakten tar form.

Det var denne virkelighet som rystet oss med kuppet i Tsjekkoslovakia. Til da hadde vi levd *utenfor,* som vi gjorde för krigen. Hvordan ble så vår reaksjon?

Det tok tre kvart år för kursskiftet i vår utenrikspolitikk ble synlig. Så sent som sommeren 1948 kom det klart frem på norsk hold at Norge fremdeles önsket en nordisk utenrikspolitikk som var uavhengig av stormaktsgrupperingene.

I löpet av dette tre kvart år begynte tanken om en Atlanterhavspakt å ta form i Europa — en pakt mellom Vestunionens fem land og Nord-Amerika.

Motiveringen var enkel nok: Vi stoler ikke på Sovjetunionen, og vi kan ikke trygge freden ved at bare vi ruster ned. Den militære svakhet i Vest-Europa setter russerne istand til å drive politisk utpresning, bare en maktbalanse kan derfor skape stabile forhold og kanskje avspenning. Vi må ha makt bak oss når vi sitter ved forhandlingsbordet.

Til å begynne med var en nok litt redd for å trekke Amerika med i Vestunionens forsvarssamarbeid — for ikke å bli for avhengige av amerikanerne som hadde liten föling av Europas problemer, og for ikke unödig å provosere russerne.

Men da Berlin-blokaden skapte direkte krigsfare, og den politiske usikkerheten vokste i Frankrike, fikk Vestens statsmenn en sterk fölelse av at Vest-Europa alene ikke kunne bli en militær faktor som kunne gjöre inntrykk på Sovjetunionen. Og så ble — på britisk initiativ — tanken om en Atlanterhavspakt lansert.

Og de Forente Stater hoppet på idéen — bortsett fra en opposisjon på höyre flöy — fordi tanken på en krig med Sovjetunionen uten sterke stöttepunkter i Europa syntes avskrekkende.

Den typiske reaksjon i de nordiske land var vel först og fremst at en Atlanterhavspakt i og for seg kunne være en rimelig ting, men det ville ikke være praktisk politikk å trekke Norden med.

Det var en konservativ, men ikke virkelighetsfjern reaksjon. Det syntes vanskelig å få befolkningene i de nordiske land til å akseptere en allianse som avskar disse land fra enhver chanse til å holde seg utenfor en ny krig.

Men da utenriksminister Marshall i Paris hösten 1948 tok saken opp med representanter for de nordiske land, viste det seg at Amerika så det som en meget vesentlig ting å få Skandinavia med. Og det ble övd et sterkt amerikansk press.

Bak dette amerikanske önsket lå en enkel strategisk motivering: Norges betydning i en eventuell krig mellom öst og vest. Det var Norge som var hovedsaken for amerikanerne, ikke Danmark eller Sverige. En regnet med at hvis en under en krig skulle miste alle stöttepunkter på kontinentet — og det var höyst sannsynlig — da var det av stor betydning å kunne holde Norge som et brohode.

Fra Sverige kom straks et klart avslag. Fra Norge et halvt ja, men det var ingen umiddelbar begeistring i norske regjeringskretser. En fölte seg först frem, om en ikke isteden kunne få en begrenset britisk-norsk pakt. Men britene sa nei, som rimelig var, de kunne ikke med sin utsatte stilling ved Kanalen påta seg som en særforpliktelse å garantere det like utsatte Norge.

Debatten om A-pakten.

Og så sto en da overfor spörsmålet om en skulle gå til et definitiv brudd med tradisjonell norsk utenrikspolitikk. Regjeringen veide for og imot.

Det rådde da i mange kretser den oppfatning at et russisk angrep på Norden var en reel, nærliggende mulighet. Samtidig var det til stede en sterk fölelse — med rötter i krigstiden — at solidaritet mellom demokratiene måtte gå foran nasjonal egeninteresse. Og endelig forelå en frykt for de ökonomiske konsekvensene hvis vi ble satt utenfor det vestlige samarbeidet.

Men samtidig var det klart at det ville bli vanskelig å få det norske folk til å akseptere så vidtgående militære forpliktelser. Det gikk derfor til over nyttår 1949 för saken ble lagt frem for offentligheten. Da hadde amerikanerne samtidig satt en uhyre knapp frist for det norske svaret og vist en tydelig utålmodighet.

Det kom til en kort og hektisk debatt, först og fremst innen det norske arbeiderparti. De borgerlige partier var stort sett enige om å godta pakten, kanskje först og fremst fordi de mindre genereres av synderlig liv i partiforeningene.

I arbeiderpartiets stortingsgruppe var det derimot en meget stor gruppe som var i tvil. Men det som i hvert fall jeg aldri var i tvil om, var *utfallet* — Norge ville komme til å gå med i Atlanterhavspakten. Som de politiske forhold lå an, var det ikke til stede noen reell valgfrihet.

Når det gjelder oppfatningene i folket, er det ikke lett å ha noen sikker mening, men jeg tror neppe at noen av partene kunne påberope seg noen klar folkeopinion. Jeg skulle nærmest gjette på at flertallet ikke har gjort seg opp noen fast, begrunnet mening.

Den debatt som utspilte seg, ble på begge hold kjennetegnet av adskillig uklarhet og inkonsekvens. Den ordnet seg til en viss grad etter et doktrinært eller et indrepolitisk, taktisk mönster. Og en kunne kanskje si at klöften mellom det som ble anfört i debatten, og den virkelighet som ble diskutert, ofte var nokså stor.

Vi fikk også dette som alltid er så fortvilet med utenrikspolitisk debatt — det sterke innslaget av fanatisme og aggresjon. Det gjaldt både „forsvarsvenner" og „fredsvenner", for å bruke de ganske meningslöse betegnelsene. I virkeligheten var begge parter selvsagt fredsvenner. Begge strevet ærlig og av fullt hjerte med å finne en utvei. Men om begge gjaldt det ofte at de ikke innså at det ikke var et moralsk og fölelsesmessig problem det dreide seg om, men et *intellektuelt* problem.

Det som gjorde argumentene for A-pakten så uklare, var dette at det ble ikke ordentlig skjelnet mellom det motiv som gjaldt norsk solidaritet med andre folk, og det motiv som gjaldt vår egen sikkerhet og våre interesser i fredstid og krigstid.

Og det var også dette at to argumenter stadig krysset hverandre og skapte forvirring — at A-pakten tar sikte på å hindre krig, og at A-pakten skal beskytte oss under en krig.

Men grunnsynet var vel omtrent dette: Tidens internasjonale politikk

anerkjenner bare maktspråk. Frem for alt gjör russerne det. Bare et opprustet Vest-Europa (med Amerika i bakhånd) kan skape den militære maktbalanse som gjör en fredelig lösning av problemene mulig. Ganske som enhver nasjonal rettsorden oprinnelig ble bygget på et maktgrunnlag, kan heller ikke en internasjonal rettsorden bygge på noe annet.

Norsk utenrikspolitikk må böye seg for dette, selv om det kanskje kan få skadelige följer for det bredere mellomfolkelige samarbeidet.

Dette ble underbygget med ideelle og praktiske argumenter:

Historien har gjort oss til en del av et vesterlandsk skjebnefellesskap. Mener vi först at freden bare kan trygges ved militær styrke, er det umoralsk å la de andre bære byrdene og ta risikoen. Skulle vi bli angrepet, vil vi vente hjelp fra de vestlige stormaktene, da må vi også föle en forpliktelse overfor dem.

Videre: Tsjekkoslovakia og Finnland var skudd for baugen. Vi er under enhver omstendighet nödt til å trygge vårt forsvar. Men vi er så fattige, alene kan vi ikke klare det. Samtidig er det gjort klart for oss, at vi bare kan få våpen vestfra, dersom vi slutter oss til A-pakten. Det blir også den billigste lösning for oss, den som best setter oss istand til å forene ökt forsvarsberedskap og fortsatt sosialt fremskritt.

Og endelig: Vår eksistens er avhengig av et utstrakt ökonomisk samkvem med vestmaktene. Setter vi oss utenfor, betyr det ruin. Det var kanskje dette som frem for noe ble avgjörende: skal vi sette oss utenfor det vestlige samarbeidet eller skal vi være med?

Argumentene mot en norsk tilslutning til A-pakten var i höy grad varierende, ofte sterkt fölelsesbetonte, av og til svært doktrinære og slett ikke alltid forenlige.

En del av dem: En norsk allianse vestover vil være en provokasjon som gjör vår stilling mer utsatt. Vi vil bli for ufrie i forhold til Amerika og amerikansk kapitalisme. De nordiske lands veier vil komme til å skilles. A-pakten vil komme til å före med seg större rustningsbyrder enn vi kan makte. Vi vil binde oss slik at vi kan bli drevet inn i en krig uten at vi selv har noen innflytelse over dette — og vi vet jo at amerikanerne *kan* begå galskaper. A-pakten er uforenlig med de Forente Nasjoners prinsipper. Og endelig: Vi kan best gjöre en innsats for verdensfreden ved å holde oss uavhengig av de store maktgruppene som umulig kan stå fritt til spörsmålene.

Men en kan vel kanskje si at det som var den mest reelle problemstillingen sjelden kom klart frem: Hvordan kan vi bevare vår politiske uavhengighet i forhold til vestmaktene og likevel klare å bevare vårt ökonomiske eksistensgrunnlag?

Det nordiske alternativ.

Her var det alternativet nordisk forsvarsunion kom inn. De fleste norske politikere — men ikke alle — foretrakk uten tvil en nordisk blokk med i hvert fall en viss uavhengighet overfor vestmaktene. Motivene kan ha vært noe forskjellige, og en må si at da det kom til stykket, var saken ikke lenger så opplagt.

Derimot var betenkelighetene större på svensk side, naturlig nok. Norge er med sin strategiske beliggenhet mer utsatt enn Sverige, på grunn av sin utstrekning og spredte befolkning vanskeligere å forsvare, og på grunn av sin fattigdom dårligere væpnet. Fra svensk synspunkt måtte derfor en nordisk forsvarsunion bli å oppfatte som en svensk garanti av Norges grenser.

Det forelå en reell mulighet for at Sverige også ville kunne holde seg utenfor en tredje verdenkrig, men det syntes å være meget små muligheter for at en nordisk blokk kunne klare det.

Skulle derfor svenskene gå fra sin konsekvente nöytralitet og ta på seg militære forpliktelser overfor vårt land, måtte det ventes at Norge til gjengjeld rustet ganske kraftig opp. *Hvor langt* denne norske opprustningen skulle gå, ble aldri klart presisert i de nordiske dröftelsene vinteren 1949, men det ble på norsk (og dansk) hold oppfattet slik at Sverige mente at dets naboland måtte ruste gradvis opp mot „svensk nivå".

På norsk hold var da svaret dette: En slik opprustning makter vi ikke. Til det må vi ha amerikansk hjelp. På direkte forespörsel svarte Washington at dersom Norge ikke gikk med A-pakten, ville de ikke kunne sende våpen til oss för A-paktstatenes behov var dekket, med andre ord ikke på mange, mange år.

På den annen side holdt Sverige urokkelig fast ved at en nordisk forsvarsunion skulle være absolutt nöytral, en kunne heller ikke akseptere norske antydninger om et uuttalt, hemmelig „valg av side" i konflikten mellom Öst og Vest. Amerika ville forövrig heller ikke godta annet enn full tilslutning eller ingen tilslutning.

Dette med opprustningskravet i tilknytning til den nordiske forsvarsunion kom til å spille en stor rolle i debatten i Norge. Og så skjedde det, i siste minutt, at det fra svensk side ble sagt klart fra at Sverige var villig til å akseptere en forsvarsallianse med Norge uten at Norge skulle være forpliktet til å ruste opp mer enn landets ökonomiske resurser gjorde rimelig.

Dermed hadde en viktig innvending mot det nordiske alternativ falt bort. Men nå var det Norge det strandet på. Den norske regjeringen kunne ikke under noen omstendighet akseptere den fullstendig alliansefri politikken.

På den annen side kunne en nok si at det innenfor den korte tidsfristen ikke var mulig for alle de politiske instanser å gjöre seg opp noe klart bilde av de forskjellige alternativer og deres konsekvenser, og det var vesentlige opplysninger som ikke kom tilstrekkelig frem i debatten. Dette forekom så meget mer unödig som det viste seg at etter nyttår 1949 var det for Washington slett ikke så viktig lenger at det norske svaret skulle komme så hurtig.

Men i alle fall — da avgjörelsen skulle treffes, viste det seg at opposisjonen i Norge sto meget svakt. Det har mindre interesse å påvise etterpå at den ble utmanövrert, en opposisjon som lar seg utmanövrere er en svak opposisjon.

Tvil og tro.

Men det som har sin interesse, er å gå inn på en del av de realpolitiske overveielsene, fordi de kaster et lys over Norges utenrikspolitiske stilling.

Det som sterkt slo en, var at den intellektuelle, ikke den fölelsesmessige,

holdningen til A-pakten hele tiden i alle kretser var preget av uvisshet. Vi visste ikke hva vi innlot oss på, hvordan fremtiden skulle komme til å arte seg.

Frem for alt var spörsmålet om A-pakten betydde öket sikkerhet for oss nokså tvilsomt. Grunner kunne anföres for og imot, men vi hadde ikke historiske erfaringer som stöttet noen av dem, og det samlete utenrikspolitiske skjönn i verden kunne ikke ubetinget tas til inntekt for det ene eller det andre syn.

Overfor denne sikkerhetspolitiske uvissheten sto så det faktum at vi ökonomisk var avhengige av den vestlige verden. Nå åpnet det seg med A-pakten muligheter for et vidtgående, konstruktivt samarbeid. Det ville være urimelig uten videre å gi avkall på det. At det var militært motivert var for så vidt noe det hadde til felles med mange fremskritt i historien.

I alle fall var det åpenbart i norsk interesse å holde fast ved og bygge ut et slikt samarbeid. Det ville i og for seg også være i fredens interesse — i den forstand at mellomfolkelig samarbeid, der hver makt er villig til å gi avkall på en del av sin suverenitet, kanskje er det eneste som kan före verden videre.

Nå var det altså amerikanernes oppfatning at utviklingen av det alminnelige samarbeidet mellom Vest-Europa og de Forente Stater måtte gå hånd i hånd med et organisert militært samarbeid. Og selv om vi klart så svakhetene i amerikansk politikk, kunne det være meget som talte for at vi likevel burde godta denne formen for samarbeid. I et hvert praktisk samarbeid som gir resultater, vil selvsagt hvert land bringe med seg sine mangler, og det vil aldri kunne unngås at de större land får större innflytelse enn de små.

Men så ble vi igjen nödt til å stille dette spörsmålet: Skal vi la en slik solidaritetspolitikk gå så langt at vi frivillig tar på oss krigsforpliktelser?

Fölelsesmessig behövde dette ikke å være noe utiltalende standpunkt. En annen sak var om vårt folk etter grundig overveielse ville gi det sin tilslutning. I hvert fall er det grunn til å være uhyre på vakt overfor det farlige slagordet: *heller frihet enn fred* som spilte en stor rolle under vår A-pakt-diskusjon. Det er vel langt fra sikkert at noe folk, i en konkret situasjon, med mulighet for fri overveielse, ville komme til det samme resultat — med full klarhet over hva det innebærer.

Meget taler i og for seg for at det norske folk under alle omstendigheter ville få liten innflytelse på hvor vidt Norge ble trukket inn i en krig eller ikke. På den annen side: med A-pakten ble dette formelt og offisielt slått fast, og det er en ikke liten forskjell.

De strategiske argumenter.

Det var ikke lett å anföre overbevisende argumenter for den oppfatning at A-pakten ville være en garanti for oss.

Ganske visst ble det i diskusjonen lagt stor vekt nettopp på dette, at uten A-pakten ville vi bli stående isolert og vennelös i en ond verden. Ingen ville komme oss til unnsetning om vi ble angrepet.

Det forekommer meg å være et urealistisk resonnement. *Enten* vurderte amerikanerne Norges strategiske stilling som betydningsfull — eller de gjorde det ikke. Hvis de gjorde det, ville de selvsagt reagere på at Norge ble angrepet,

enten vi var med i A-pakten eller ikke. Gjorde de det *ikke*, måtte de i A-pakt-statenes felles interesser vurdere disponeringen av sine resurser uavhengig av enhver særforpliktelse overfor Norge.

Dersom amerikanerne fant det viktig å opprette en hovedfront på den europeiske nordflanken, ville de gjöre dette, uansett hvilke militæravtaler som forelå.

Og dette som spilte en så stor rolle under debatten — den forberedende integrering av alle de nordatlantiske forsvarsstyrkene — ville ikke bety noe vesentlig fra eller til uten at en gikk betydelig lenger enn det fra noe hold var på tale på den tid da Atlanterhavspakten ble inngått.

Amerikanernes strategiske planer og vurderinger var heller ikke på noen måte klare, og er det ikke den dag i dag. En del tyder på at Norge ikke lenger tillegges den samme strategiske betydning som for to år siden.

Men ennå er det vel nokså sikkert at den skandinaviske halvöy vil spille en sentral rolle i en ny krig. Og hvordan det enn er, kunne det være grunn til å spörre om A-paktens militære hensiktsmessighet når det gjaldt Norden.

På det tidspunkt var Skandinavia ikke trukket inn i den kolde krigen. Politiske krav fra Sovjetunionen ville sikkert blitt avvist av alle de tre land, uansett hvilke trusler russerne hadde kommet med.

Samtidig visste naturligvis russerne at et militært fremstöt mot disse land ville være krigsårsak for vestmaktene, uansett om landene var knyttet til disse maktene ved militærallianser. Den skandinaviske halvöya ville aldri i fredstid bli russisk innflytelsesområde.

Spörsmålet var da om en tilslutning til A-pakten fra Norge og Danmark ville bety noen styrkelse av vestblokken. Meget kunne vel anföres for det syn at en slik utvidelse av alliansesystemet ville bety en splittelse av kreftene og en utvidelse av faresonen — uten at en vant tilsvarende meget.

Det kunne være gode grunner for prinsipielt å stötte tanken om en vest-europeisk-amerikansk blokkpolitikk, men det var ikke innlysende at vi gjorde det best ved selv å gå med. Ingen kunne nekte for at Norge og Danmark sto i en annen stilling enn de fem Kanal-statene som under enhver omstendighet utgjör en strategisk enhet.

Det behövde ikke å være noen fordel at en på denne enhet hengte en smal Atlanterhavsstripe i nord — hvis grense var fire ganger så lang som Vestunionens fra Sveits og Nordsjöen, og som stötte direkte opp til russisk territorium og russisk farvann.

Alt i alt kunne en gjette at en nordisk tilslutning til vestblokken ville forandre meget lite i de maktforhold som vestmaktene sökte å skape. På den annen side kunne det före til et öket ubehagelig press fra Sovjetunionen om vi sluttet oss til pakten. Og vi ville være sikrere på å bli angrepet — *og besatt* — hvis krigen skulle bryte ut.

Illusjoner.

Det som gjorde sterkest inntrykk på meg var ikke dette at Norge sluttet seg til A-pakten — det forandret kanskje ikke så meget i den reelle situasjon

hverken i den ene eller den annen retning — det var dilletantismen i argumentene som ikke kunne gi stor tillit til den konstruktive politikk som Vesten forsökte å före.

Skulle sikkerhet for oss bety at Norge skulle holdes som et brohode på det europeiske kontinent — og dette var noe som stadig gikk igjen i amerikanernes strategiske spekulasjoner — med la oss si russiske angrepsbaser i Petsamo, på Ålandsöyene og i Jylland, da var det grunn til å anta at dette bare ville være mulig dersom hele Norge ble omdannet til en amerikansk festning för krigen.

Ja, faktisk forekom dette å være den eneste logiske konsekvens av en norsk sikkerhetspolitikk knyttet til A-pakten. Har vi sagt A må vi også si B. Men det var en konsekvens som ingen våget å trekke.

Ikke desto mindre måtte vi være klar over at dersom vi först gikk med i en vestblokk, ville det ikke være mulig å ta noen reservasjoner som vi kunne ha håp om ville holde, dersom situasjonen forandret seg.

Heller ikke kunne vi tro at det ville være noen mulighet for å holde fast ved den alt annet enn klare frontstilling mellom demokrati og diktatur — eller ved noen slags geografisk begrensing av våre forpliktelser. Det nytter ikke å holde seg til damspilles regler når det spilles sjakk.

Tendensene i retning av en sammensveisning og sentralisering av A-pakt-området forelå for övrig i alle fall som en reell faktor, uanset om den var blitt avrundet med en A-pakt eller ikke. Det er alltid en fare å tillegge de formelle ting en for stor egenverdi. Det eneste A-pagten i grunnen har gjort, er at den har trukket opp med sterk blyant det mönstret som har vært der hele tiden siden siste krig.

Og her skal vi selvsagt være klar over at selve sammensveisningen av den vestlige verden også på mange måter betegner et stort historisk fremskritt. Samtidig som vi blir nödt til å se i öynene at statenes — frem for alt småstatenes — handlefrihet alltid har vært meget av en illusjon.

Faren ved A-pakt-politikken.

Men det kommer også inn et annet moment i synet på A-pakten, det er spörsmålet om hva som er best egnet til å hindre krig.

Bortsett fra at spörsmålet om krig og fred i sin alminnelighet naturligvis er av betydning for Norges utenrikspolitiske stilling, har det sin betydning å nevne dette fordi det *ikke* har spilt noen stor rolle i offisiell norsk utenrikspolitisk tenkning. Så lenge våre utenrikspolitiske vurderinger er bundet av fiktive forestillinger og den utenrikspolitiske analyse så grunn, er vi — et lite land — ute av stand til å gjöre en selvstendig internasjonal innsats.

Utenrikspolitisk uavhengighet for oss er i förste omgang betinget av at vi kjemper oss frem til intellektuell klarhet og frihet, hva hverken vår utenriksledelse eller opposisjonen har i dag. Vi tenker formalistisk.

Jeg tror det kan være noe i at en stabilisering av situasjonen i Europa forutsetter at det skapes en maktbalanse, men vi må være klar over at det vil bli en balanse på en knivegg. Selv om en maktbalansepolitikk i förste omgang kan

hindre krig, *kan* den i det lange löp fremkalle krig — hvis det ikke parallelt også treffes andre tiltak. Og på dette avgjörende område er det Norge i dag som tidligere savner en utenrikspolitikk.

Vesten kan nok bli sterkere ved forhandlingsbordet, men hver gang vi gjör noe for å bli sterkere, gjör den annen part det samme — inntil vi alle lever i en verden okkupert av militærvesen. Motsetningene vil skjerpes, og det skal stadig mindre til for at en gnist kan sette eksplosjonen i gang. Mindre og mindre vil vi være herre over vår egen makt.

Faren ved denne politikken er at den förer oss inn i en sirkelgang. For et demokrati er det en unaturlig ting i fredstid å ofre særlig mange tanker og krefter på krigsforberedelser. Folk flest vil synes det er en gal måte å bruke penger på. For å gjennomföre denne „fred gjennom styrke"-politikken, er en derfor nödt til stadig å male faen på veggen for å få bevilgningene igjennom og for at folket skal akseptere dem. Men ut av denne panikkpropaganda springer lett et krigshysteri som vender seg mot den fredspolitikk en skulle tjene — og krigsfaren skjerpes.

Under A-paktdiskusjonen ble det gang på gang fremholdt på alle hold at ingen stormakt — derfor heller ikke Sovjetunionen — önsket krig. Men, het det, krigen kan likevel bryte ut ved et ulykkestilfelle. Men det må jo være klart at overfor en slik mulighet vil ingen militærpolitisk organisering av verden ha særlig verdi som fredsgaranti.

Jo strammere den militærpolitiske rammen blir, desto vanskeligere blir det å finne plass for forsökene på å dempe aggresjonen rundt om i verden. Og det er ut fra dette syn at det måtte föles som en skjebnesvanger fallitt da forsökene på et nordisk alternativ til A-pakten bröt sammen.

Hva de enkelte nordiske land hver for seg ikke ville klare, det kunne de kanskje i fellesskap vært istand til — bli en realpolitisk faktor som demokratiene i vest ville godta som en verdifull fredsgaranti uten å kreve særlige allianse-papirer på det. De kunne blitt en pressure group for konstruktivt fredsarbeid i verden.

Det *kunne* ha gått, men som jeg straks skal komme tilbake til, ville det ha reist seg mange praktiske vanskeligheter.

Virkninger av A-pakten.

To og et halvt år er gått siden vi sluttet oss til A-pakten, og vi kan begynne å spörre oss om forhåndsvurderingene var riktige. Er det gått så galt som opposisjonen spådde, eller sitter verdensfreden tryggere enn för?

På ett punkt tok de fleste av oss feil: Vi hadde ventet en voldsom russisk nervekrig mot Norge. Den kom ikke — ikke da i hvert fall. Tvertimot avblåste russerne for en tid sin politiske offensiv i Europa og hevet Berlin-blokaden. Meget tyder på at det nettopp var Norges og Danmarks tilslutning til A-pagten som utlöste dette omslaget, markerte det endelige nederlaget for en bestemt rus-risk utenrikspolitikk.

På sett og vis synes det derfor som om den öyeblikkelige virkningen av

A-pakten var positiv, samtidig som en kanskje kan si at den ellers ikke forandret så meget på det som i alle fall ville ha skjedd.

Vi så jo også at den förste aksjon som A-pakt-landene kom ut i, med militære forpliktelser, slett ikke skyldtes A-pakten, men formelt våre forpliktelser over for FN, reelt vår innbyrdes avhengighet uansett alle pakter — nemlig Korea-krigen. Det er de underliggende realiteter som teller, ikke de skrevne avtaler.

På den andre siden kan vi ikke si at A-pakten har brakt verden nærmere en avspenning. Men selvsagt er det heller ikke A-pakten i og for seg som har skjerpet konflikten. Pakten var vel snarere et symptom på en verdensutvikling som har drevet oss mer og mer i retning av en militær organisering av verden.

Men det er på den annen side tydelig at Norges stilling i verden nå er en annen enn straks etter krigen. Vi er ledd i en fast sammensveiset vestblokk, der mulighetene for en selvstendig politikk også formelt er beskåret. Men også dette er naturligvis först og fremst en följe av tilstramningen av den internasjonale situasjon og av Norges særlige stilling. Det ville neppe vært meget anderledes om A-pakten ikke hadde eksistert.

Kan Norge gå ut av A-pakten?

Uansett hva vi nå kan ha lært, og uansett hva som hadde vært praktisk mulig i 1949, er det i dag selvsagt ikke mulig for Norge å trekke seg ut av A-pakten.

Vi har inngått en mellomfolkelig forpliktelse, og mener vi först at fred og trygghet i verden bare kan sikres ved respekt for inngåtte avtaler, kan vi ikke uten videre komme og si at vi angrer oss.

Vi kan ganske visst si at dette hensyn ikke vil gjelde, dersom A-pakten går ut over de forutsetninger som ble presisert ved vår tilslutning. På den annen side vil vi ved en tilbaketrekning nesten i alle fall komme i en håplöst svak stilling overfor alle maktkonstellasjoner, og ikke ha mulighet for å hevde oss på noe hold. Det er en illusjon å tro at vi ved en tilbaketrekning ville komme tilbake til utgangspunktet i 1948.

Men det viktigste av alt er at det vil være en åpenbar, praktisk politisk umulighet å trekke oss tilbage, slik de politiske forhold i öyeblikket ligger an. I det hele tatt: uten å gå inn på determinismens kompliserte problemer, kan vi si at en nasjons handlefrihet er meget mer av en illusjon enn et enkeltmenneskes, fordi et individ kan tenke, en nasjon bare reagere på ytre stimuli etter bestemte gjennomsnittslover.

Vi kan si med temmelig stor sikkerhet at det ikke fins noen praktisk mulighet for en politisk bevegelse med det ideelle mål å trekke Norge ut av A-pakten, hvis den ikke er knyttet sammen med en sterk interessebevegelse på rent materielt grunnlag. Og her er det opposisjonen ofte gjör seg skyldig i et tvilsomt resonnement:

Den regner som så, at ökte rustninger vil före til en senkning av levestandarden og dermed skape et grunnlag for en bred strömning rettet mot vår

utenrikspolitiske kurs. Men jeg er ikke sikker på at det vil komme til å fortone seg slik i praksis, og dermed blir spörsmålet om en endring av utenrikspolitikken stilt overfor betydelig mer kompliserte problemer.

Vi kan på ingen måte utelukke den mulighet at opprettelsen av en stor ökonomisk enhet i vest, med militær motivering, og de ökonomiske mobiliseringsmuligheter som dette skaper, kan före til en så intens utnyttelse av Vestens resurser at det faktisk blir mulig å bevare levestandarden selv under sterkt ökte rustninger — mens derimot en militærpolitisk isolasjon kan bety ökonomiske vanskeligheter og senket levestandard.

To års erfaringer.

Samtidig er det lett å se at svært mange av de innvendinger som ble anfört mot A-pakten, er blitt bekreftet. Når verden driver inn i en militær organisering, vil det ene skritt automatisk ta det andre, og ingen reservasjoner eller forhåndsforsikringer har noen verdi etter som situasjonen strammes til.

At vår utenrikspolitiske handlefrihet er blitt begrenset, har vi sett i alle de spörsmål i internasjonal politikk der Norge opprinnelig har hevdet et annet standpunkt enn de vestlige stormaktene. Overalt har vi av hensyn til enigheten mellom de allierte böyet oss.

Spörsmålet om fremmede baser på norsk område er ennå ikke aktuelt, men kan komme til å bli det. Det er jo ellers typisk for hvordan det opereres med fiksjoner, at dette med baser er blitt stående som noe spesielt avskrekkende — som om det gjorde noen forskjell.

Det som allerede *er* et faktum, men som avgjort stred mot forutsetningene, er at norske styrker vil bli stilt under fremmed kommando i en europeisk hær. Så avskrekkende er heller ikke dette — så lenge det er fred, er det ingen ulykke, og skulle det bli krig, ville det jo skje i alle fall — men da A-pakten ble godtatt, ble det forsikret at dette ikke skulle skje.

Samtidig holder A-paktens opprinnelige ramme på å bli sprengt, den rammen som var den avgjörende forutsetning for at Norden aksepterte pakten: at den skulle være et forbund av demokratiske stater på begge sider av det nordlige Atlanterhavet.

Det het i sin tid at opptagelsen av Italia ville Norge ikke kunne akseptere. Nå vil snart opptagelsen av Vest-Tyskland snart være en virkelighet, det samme gjelder nok Hellas og Tyrkia. Ja, selv Spania vil sannsynligvis bli innordnet i det samme forsvarssystemet, selv om landet ikke direkte blir optatt blant A-paktlandene.

Dette med Hellas og Tyrkia har ellers vært nokså uklart lagt frem i debatten. Faren for at russerne skal oppfatte det som en grov provokasjon, vil selvsagt være den samme enten disse to land kommer med i A-pakten eller om de innordnes i det samme forsvarssystemet ved en egen regionalpakt. Og uansett alle pakter er naturligvis A-pakt-landene og Midt Östen-landene knyttet sammen i det samme forsvarsfellesskap.

På den annen side må vi si at hvis meningen er å bygge A-paktområdet ut til en stadig fastere statsorganisme, er det urimelig å ta med land med en ulik

sosial struktur og en beliggenhet langt vekke fra det sammenbindende Atlanterhavet — aller mest når en i pakten er villig til å gi Tyrkia nesten en stormakts rang.

Imidlertid bör vi jo se i öynene det faktum som hele tiden burde vært klart: at A-pakten aldri kunne ha vært en ren A-pakt, den var i sakens natur en verdenspakt. I dag er den reelt hektet sammen med Rio-pakten, med Amerikas ulike pakter i Stillehavet, med det Britiske Imperiets gjensidige forpliktelser, nå kommer også en Midt Östen-pakt til ... Og etter Acheson-reformen er de Forente Nasjoner blitt det samlende organ for alle disse militærpaktene.

Våre forpliktelser har blitt verdensomfattende, slik vi alt har sett det i Korea-krigen. Det var fra förste stund klart at det måtte gå slik. Deltar vi först i et kollektivt sikkerhetssystem, er det ikke mulig å begrense det lokalt.

Den forutsetning at A-pakten ikke skulle före til ökete rustningsbyrder, men tvertimot til mindre — på grunn av hjelpen fra Amerika — har heller ikke holdt stikk. Vi har tvertimot over oss et sterkt amerikansk press om å öke rustningene. Men igjen gjelder det naturligvis at det samme ville ha skjedd uten A-pakten.

Heller ikke har den forsikring holdt at A-pakten ikke ville före med seg noen form for politisk press fra amerikansk side. Vi var jo nylig i den situasjon at militær hjelp innenfor A-paktens ramme ble gjort avhengig av at vi omla vår utenrikshandel etter amerikansk önske. Og handelen med östblokken spiller nettop for Norge en meget stor rolle.

Alle disse virkninger av pakten er vel i grunnen mest symptomer på den foreliggende verdenssituasjon, og det som er reelt ved den, er ikke det papir som kalles A-pakten, men det faktum at situasjonen skrues til uten at noen makter å gjöre noe ved det.

Svakheten ved Vestens politik.

Det er tre trekk ved dagens situasjon som fremkaller engstelse:

Det ene er at maktbalansepolitikken bare springer ut av den ene siden av tidens spenning — spenningen mellom Sovjetunionen og de vestlige land. Den er ikke tilpasset til den annen og kanskje enda viktigere siden — den kokende uroen hos den halvpart av menneskeheten som lever i Öst- og Söröst-Asia.

Det andre er at nesten all materiell makt og politisk innflytelse i verden er samlet hos Amerikas Forente Stater og Sovjetunionen, og uansett om vi langt foretrekker den ene for den andre, kan vi ikke ha stor tillit til de vurderinger som blir til i noen av disse like mektige som uferdige samfunn.

Det tredje er at militær tenkning får dominere så sterkt i internasjonal politikk — og det til og med en militær tenkning som opererer med gammeldagse skjemaer.

Det en blant annet ikke regner med når en tenker på mulighetene for en ny krig er 1) at det vil bli en uhyre lang krig, der alle forhåndsberegninger vil forskyves mange ganger. 2) at det vil bli en kontinentenes fjernkrig som sannsynligvis snart vil stivne i relativt stabile fronter, og 3) at krigen samtidig vil bli en samfunnskamp som vil ordne seg etter et ytterst komplisert mönster.

Det som er Vestens og vårt eget store utenrikspolitiske problem er at vi ikke i vår tenkning har klart å trenge gjennom den stivnete, prosedyrepregete formalismen.

Og i kampen mot en reell eller innbilt aggresjon utvikler vi en stadig voldsommere aggressivitet hos oss selv. Men det nytter like lite å skrike mot krigen som det nytter å skrike mot pest eller törke. Og det nytter like lite å ruste mot krigen som det nytter å bekjempe sinnsykdom med kuler og krutt.

Som jeg sa: militær beredskap i vest kan minst av alt være noe trylleformular. Det vil nesten automatisk före til kapprustning, bidra til at russernes nervösitet tiltar og öke faren for et uberegnelig krigsutbrudd. Vi må se i öynene at demokratiene er lite egnet til å forberede seg på krig. Jeg tror dessuten at med lik utrustning vil demokratiets soldater være diktaturenes underlegne. Det er ingen skjensel, men vel en faktor vi må regne med.

Den tanke som ligger bak opprustning og A-pakt er enkel nok. Det uhyggelige er bare at det synes umulig å styrke forsvaret uten ved å appellere til frykt, aggresjon, opphisselse. Og dermed svekker vi automatisk vår evne til å handle rasjonelt og målbevisst.

For våre statsmenn må dette föles med uhyggelig tyngde. Likevel er de ennå ikke kommet lenger enn til å tale bare om å styrke den militære front mot en fiende som blir militært sterkere i samme tempo som vi. Ikke et ord hörer vi om hva de mener utover dette. Hvilke perspektiver har de? Hva tror de vil skje, når Vesten blir sterkt?

Mangelen på handlefrihet i vår utenrikspolitikk springer ut av at det ikke gjöres noe forsök på å besvare disse to spörsmål: Er det noen mulighet for å komme ut av den kolde krigens skruegang, og er det noen mulighet for å motvirke de mentale, folkepsykologiske virkningene av en årelang kold krig?

Ingen kan tro fullt og fast på det dogme at når partene i Öst og Vest blir noenlunde jevnsterke, da vil avspenningen komme. Det er ikke det ulike militære styrkeforhold som er årsaken til krisen. De som tror klippefast på avspenning gjennom opprustning, stötter seg til uholdbare historiske paralleller. De ser ikke at krisen i dag er uten sidestykke i historien.

Dermed er ikke sagt at ikke *også* opprustning er nödvendig for å skaffe Vesten handlefrihet. Det er ikke så meget de konkrete ting som gjöres, som skaper uro, som den primitive måten det blir begrunnet på. Den röper en form for tenkning som vi i alle andre sammenhenger ville sagt hörer hjemme på 1700-tallet.

Til dette kommer at kampen for freden så alt for lett blir en kamp mot *mennesker,* mot anderledestenkende — istedenfor et intenst fordomsfritt tankearbeid som stötter seg til de kunnskapsbrokker som vi rår over i dag.

Det som umerkelig kan komme til å skje, er at vi mot vår vilje mer og mer kommer til å likne den fiende som vekker vår avsky, etter som krigsberedskapen furer vårt ansikt og krigstankene rynker våre bryn.

För de utenrikspolitiske vurderingene heves fra det moralpolitiske til den logiske fornufts plan, er det ingen mulighet for at Norge kan yte et selvstendig bidrag til internasjonal politikk. För det kan skje, vil en nå som för ikke kunne snakke om noen selvstendig norsk utenrikspolitikk som er noe annet enn det gamle kreftenes parallellogram.

Vi er en del av helheten.

Jeg vil her komme tilbake til noe jeg sa i begynnelsen: Vi vil gjerne være en fri, suveren nasjon, men vår ökonomiske skjebne er vi ikke herre over. Vi er det *mest,* når vi er mest klar over hvor avhengige vi er.

Det vil si: vår frihet og uavhengighet kan vi bare realisere ved å gå inn for en sammensmeltning i större enheter, med alt hva det kan koste oss av frihet og uavhengighet på papiret.

Det har hos oss, kanskje mer enn i mange andre land, rådd den underlige oppfatning at det er noe særlig storartet ved å holde fast ved prinsipper. Det kan ikke ha noen annen forklaring enn at vi regner med at lönnen i himmelen da vil bli særlig stor. Ellers har våre standpunkter selvsagt ingen annen verdi enn den som ligger i de *resultater* de förer til.

Det er vakkert, men heller ikke noe mer, å tro at vi kan dyrke våre egne politiske prinsipper i vår lille nasjonale have uten å bry oss om at nedbör, frost og varme, storm og ugress og næring bestemmes av forhold utenfor haven.

Det er *ikke* vakkert, men bare dumt og anmassende når vi derfor ikke vil gå sammen med andre for å få den störste felles avling av politiske fremskritt.

Det vi ikke kommer bort fra er at verdensutviklingen har tvunget det vi kaller Vesten sammen i et skjebnefellesskap. Hva som skjer innenfor vårt lands grenser, har mindre betydning for vår egen fremtid, enn det som skjer i Frankrike eller Tyskland. Og det som skjer i Ohio er nesten like viktig for oss som det som skjer i Danmark.

Alt det vi gjör må vurderes ut fra virkningene. Det er til liten glede for oss om vi förer en prinsippfast politikk, hvis dens praktiske resultater i denne skamlöse verden blir de motsatte av det vi tilsikter.

Hvordan vi enn geberder oss er Norge helt ut avhengig av den store helheten. Men nettopp når det gjelder denne erkjennelsen, er det at opposisjonen mot den nåværende utenrikspolitiske kurs i Norge ofte svikter.

Og én ting til kan vi si: Ingen frihets- eller fredsbevegelse er mulig uten at den er nær knyttet til enkle, materielle interesser.

Det nordiske samarbeidet.

På sett og vis må vi vel si at troen på og viljen til internasjonalt samarbeid er sterkere i Norge i dag enn för krigen. Men neppe *så* meget, at en våger å kreve særlig store ofre.

Og frem for alt skorter det nok på innsikten og evnen til å omsette de vakre tanker i praktisk virkelighet.

Men så må det også sies, at vanskelighetene ved å realisere et mellomfolkelig samarbeid er særlig store — nettopp for Norge som er så avhengig av det. Det er det som er det paradoksale. Dette gjelder også det skandinaviske samarbeidet.

Tross ulikheter, irritasjon og forskjellig syn på en del ting, er de tre nordiske land nesten eksakt like — sett på bakgrunn av hele vår brogete og kaotiske verden.

Hvis vi har den tro at bare et mellomfolkelig samvirke kan redde verden,

og vi samtidig innser at dette ikke kan oppnås ved en trylleformel, da fins det ikke for oss noen annen vei å gå enn den som förer gjennom et nordisk samarbeid. Hvis vi har den ringeste fornemmelse av verdens problemer i dag, blir vi nödt til å stille det nordiske samarbeid langt fremme i forgrunnen.

Nå har selvsagt Norges og Danmarks tilslutning til Atlanterhavspakten gjort dette samarbeidet vanskeligere — Sverige kan f. eks. ikke gå for langt i retning av en ökonomisk integrering uten at dette i visse makters öyne vil sette landets nöytralitetspolitikk i et tvilsomt lys. Tross dette er det å håpe at de nordiske stater kan utbygge sitt samarbeid forholdsvis ubekymret av dette hensyn — selv om det selvsagt under de nåværende forhold må stanse opp lenge för en når så langt som til et nordisk statsforbund.

Vi kan tenke oss tre former for samarbeid:

Det er det praktiske ökonomiske samarbeid som alle tre parter har fordel av. Her ligger vanskelighetene som regel i ren treghet, men på den andre siden vil mulighetene være nokså begrenset på grunn av arten av de tre lands næringsliv.

Ved siden av det ökonomiske fins det andre felter for et fruktbart samarbeid, sosialpolitisk, kulturelt, juridisk, politisk. Her er det allerede et visst samarbeid i gang, og ved å bygge det ut videre kan vi legge grunnlaget for et senere solidarisk ökonomisk samarbeid.

Den tredje formen for samarbeid er den viktigste og den vanskeligste. Det er et slikt ökonomisk samarbeid som innebærer at det folk som har kommet lengst, vil måtte ofre noe til fordel for de andre land.

Det langsiktige målet vil være at Skandinavia på visse måter blir å betrakte som én nasjon der en like naturlig som innenfor et enkelt land overförer ökonomiske verdier fra rikere til fattigere landsdeler. Det er her det brenner, og det er her vi möter vanskelighetene, selv om vi ser bort fra det store (og i dag ulöselige problem) at det ikke helt ut lar seg gjöre å trekke et skille mellom indre ökonomisk politikk og forsvarspolitisk holdning utad.

Först og fremst dreier det seg her om to former for samarbeid: felles investeringspolitikk og opprettelsen av et felles varemarked (med tollunion, myntunion etc.). Ser vi bort fra de politiske problemer som vil være til stede, f. eks. at de tre land förer en forskjellig politikk overfor det private næringsliv, noe som gjör en samordning av investeringene vanskelig, så er det först og fremst Norge som er det store problemet.

Norge er det minst utviklede land, det kapitalfattigste og med lavest produktivitet. Vår hjemmeindustri og vårt jordbruk kan ikke på like fot konkurrere med de andre lands. Derfor kan et vidtgående nordisk samarbeid ikke komme istand uten at det i Norge finner sted en forsert kapitalinvestering til ökning av produktiviteten og viktige endringer i næringslivets struktur.

Og dette kan igjen ikke skje uten kapitaltilförsler utenfra i ganske stort omfang. Skjer ikke dette, vil fölgen av en opphevelse av de ökonomiske skranker mellom de tre land, bli en direkte nödstilstand som det norske folk naturlig nok vil nekte å akseptere.

Da det samtidig er höyst sannsynlig at hverken Sverige eller Danmark, selv med den störste godvilje, vil være istand til å stille den nödvendige kapital til disposisjon, så har vi dermed allerede sprengt den nordiske rammen for sam-

arbeidet. En nordisk union synes ikke å være mulig uten som en del av et bredere, forpliktende mellomfolkelig samarbeid.

Og dermed er vi over i det europeiske samarbeidet, det vil i praksis si det vesteuropeiske.

Det vesteuropeiske samarbeidet.

Her synes mulighetene enda mindre lovende. En frakjenner ganske visst ikke på norsk hold de tiltak som er gjort enhver betydning, og det er meningen at vi vil slutte opp om de ulike formene for intereuropeiske organisasjoner. Men det rår en nokså almen skepsis innen alle partier, om enn ikke så utpreget som tilfellet er i Storbritannia.

Den likhet er imidlertid til stede mellom Norge og Storbritannia at vi er de europeiske land hvis interesser i minst utstrekning er begrenset til Europa.

Skepsisen bygger först og fremst på det faktum at Europa vel er et geografisk begrep, men hverken politisk, ökonomisk eller sosialt noen naturlig enhet. Og det som gjör det så vanskelig å omsette det europeiske samarbeidet i praktiske resultater, er dette at det i virkeligheten i så höy grad er rent taktisk-politisk motivert med utgangspunkt i nokså snevre nasjonale egeninteresser. Ja, de land som ivrer sterkest for en europeisk föderasjon, er også de som i praksis er minst villige til å gi avkall på nasjonale særfordeler til fordel for helheten.

Uten tvil foreligger det visse muligheter for et kontinentalt samarbeid, selv om mulighetene ikke er så store som enkelte tror. Men det er et stort spörsmål om det vil bety noe mellomfolkelig fremskritt om Norden eller Storbritannia slutter seg til det — utover en del konkrete praktiske samarbeidsoppgaver.

Og i alle fall er det en ren illusjon å tro at en europeisk föderasjon vil kunne bli noen „tredje kraft" som ved sin uavhengighet kan virke stabiliserende på verdenssituasjonen. Det er tvertimot meget sannsynlig at vi da ville få en tysk-fransk maktkonsentrasjon, med amerikansk stötte, som ville frata de nordvestlige demokratiene muligheten for å öve större innflytelse på verdensutviklingen.

Men Norge *kan* ikke stille seg utenfor alle forsök på å skape större ökonomiske enheter, i hvert fall ikke uten å være villig til en ganske drastisk reduksjon av levestandarden som det norske folk ikke er villig til.

Og så har da norsk utenriksledelse valgt den vei — som hele tiden har vært Storbritannias alternativ —: et vesteuropeisk-amerikansk samarbeid innenfor A-pakt-organisasjonens rammer. Det innebærer for Norge betydelige ökonomiske fordeler, men det rommer også sine åpenbare faremomenter av politisk art — bortsett fra at det vil sette sine meget snevre grenser for hvor langt vi kan bygge ut et nordisk samarbeid.

Det er i virkeligheten en nokså fortvilet tvangssituasjon.

Orientering mot Storbritannia.

For å finne en vei ut av dette har en i Norge arbeidet for å finne enda et alternativ: utbyggingen av et samarbeid med Storbritannia.

Tilsyneladende skulle betingelsene her ligge bra til rette. Begge land möter en rekke av de samme problemer når det gjelder den sterke avhengighet av verdensökonomien. Begge land har — inntil videre — arbeiderregjeringer, og det har utviklet seg et nokså nært slektskap mellom de to lands arbeiderbevegelser.

Men forsökene har ikke vakt så svært stor resonnans i Storbritannia — av åpenbare grunner. Det er ikke lett å få istand et harmonisk samvirke mellom en kjempe og en dverg.

Storbritannia er en verdensmakt med utallige verdensomspennende interesser og forpliktelser som fra gammel tid er låst fast. Det er ikke lett å innpasse i dem en særpolitikk overfor Norge. Frem for alt kan britene ikke i öyeblikket tenke seg å gå inn i en nordvesteuropeisk regionalgruppe — bl. a. fordi de interesser de må vareta i Europa först og fremst ligger på den andre siden av Kanalen — og vil gjöre det så lenge den kolde krigen varer.

På den annen side har en nok i den siste tiden merket en noe större interesse i Storbritannia for et nærmere samarbeid med Skandinavia, frem for alt med Norge. Det skyldes også at britene er blitt mer urolige over fölgene av en ren amerikansk dominering av det vestlige samarbeidet og også urolige over den kontinentale utviklingen, og de ser seg om etter allierte som sammen med dem kan danne en motvekt og skape et grunnlag for en mer konstruktiv vesteuropeisk politikk.

Og det en her kan si, er at britene nok i noen grad kan bli fristet av dette at Norge industrielt er et underutviklet land, men med enorme muligheter i vår vannkraft. For Norge er det eksistensspörsmål å få vannkraft utbygget, men til det må vi ha store kapitalmengder utenfra. Vi får dem fra Amerika, men ikke med ubetinget glede; kunne vi få dem fra Storbritannia, ville vi heller det.

Og for å gå inn på fremtidsspekulasjoner, så kan det tenkes at utbyggingen av en norsk-britisk hydroelektrisk industri kan bli den förste kime til en större planökonomisk enhet i Nordvest-Europa.

I det hele er det et karakteristisk trekk ved norsk utenrikspolitikk i dag, at den sökes lagt så nær opp til britisk politikk som mulig. Begge land legger större vekt på samarbeidet med Amerika enn med det europeiske kontinent, men begge föler et nokså sterkt ubehag ved Amerikas ubetingete förerskap i den vestlige verden.

Når det gjelder spörsmål som anerkjennelsen av China, synet på krigföringen i Korea, holdningen til Spania, eksporten til östblokken o. s. v., har norsk og britisk syn vært nokså identisk. Derimot har de skilt seg i synet på Hellas' og Tyrkias opptagelse i A-pakten, noe som alltid vil kunne hende hver gang de britiske imperieinteressene kommer med i bildet.

Debatt om veien videre.

Og dermed tilspisser spörsmålet om Norges utenrikspolitiske stilling seg i dette at vi på den ene siden er bundet av en uhyre stram internasjonal avhengighet, og samtidig tror at bare mellomfolkelig samarbeid med begrensning

av den nasjonale suverenitet kan före verden fremover — og at dette samarbeidet på den annen side har kommet til å få former som gjör mange urolige fordi det er blitt for ensidig militært dominert og amerikansk-dominert.

Og vi er på denne måten blitt stilt overfor et nesten ulöselig dilemma: skal vi söke å sikre våre interesser og öke vår innflytelse ved å trenge dybere inn i dette atlantiske samarbeidet, det synes den mest nærliggende konklusjon, eller skal vi holde igjen for derved å gi det nordiske samarbeidet bedre chanser?

Det eneste som kan gi Norge, Norden, en utenrikspolitisk innflytelse og större uavhengighet, er å peke på nye veier, en frigjöring fra de gamle tankebanene.

Gjennom årtusener har historien ikke vært annet enn kamp mellom menneskene. Det har blitt vår livsform. Så *farlig,* fordi kamp uansett det gode formål kaller på det autoritære, det ensrettede, det blindt affektive. Og dog har denne kamp langsomt, langsamt fört samfunnet oppover — mot större frihet og trygghet. Inntil vi i dag har nå så nær toppen — og så nær avgrunnen.

For förste gang har vi kommet så langt at vi kan ha håp om virkelig å styre samfunnet og erstatte kamp med samarbeid. Men samtidig har menneskeheten nådd et punkt der krigen mellom menneskene truer med å styrte oss ned der vi begynte i tidenes morgen. Jo höyere vi kommer, desto mer livsfarlig blir fallet.

Det ligger i dag to oppgaver foran oss.

Den ene er planmessig å bygge en samfunnsordning som sikrer frihet og trygghet, uten at vi skjener ut i noen av diktaturenes fristende sidespor. Den andre er å före en slik politik i denne villt kaotiske verden at ikke sivilisasjon og menneskehet går under i en selvutslettende krig.

Disse to mål, som henger nöye sammen, kaller ikke på tro, glöd, kampinnstilling, overbevisning, men på det *motsatte.*

De kaller på tvil. På den frie, kritiske tanke, den nökterne, fordomsfrie tenkning. Evnen til å tenke fremover, være på vakt mot logiske kortslutninger, tankeklisjéer, affektive blindgater. Tenke tvers gjennom alle taktiske hensyn og alle dogmesystemer, og ikke la önsketenkning eller åndelig makelighet hindre blikket for det mulige.

De kaller på evnen til å lære, stadig forandre mening, stadig forandre overbevisning. De kaller på foreningen av kritisk sans og viljen til å akseptere det som er nytt.

Det er gjennom alle historiens buktninger én vei som bare går fremover. Det er den strenge tankes, den frie forsknings, den saklige opplysnings vei.